

KØRE KIM
JEG VED FIK
KOMMER TILB.

JEG VIL HA'
DIG TILBAGE

MEN JEG TØ
VILLE FORTÆL
DA JEG VAR
OLDEMOR M
CYKLEDE JE
HVOR VI SIDS
FANGEDE DE
FISK
VORES LILK!

JEG VIL HA' DIG TILBAGE

Jeg vil ha' dig tilbage
16 mm, 40 min., farve. Danmark 1984

manuskript, instruktion og kamera
Katia Forbert Petersen

klip
Anette Lykke Lundberg

produktionsleder
Elisabeth Rygård

lyd
Kent Allan Beck

lys , kamera ass.
Steen Dalin

regi
Malene Ravn

musik
Birgitta Holst Olsson

spillet af
Jens Tofte Hansen
Niels Sylvest Jeppesen
Eva Legéne
Vicki Boeckman

medvirkende
Natalie som spillede Lærke
Lars, hendes bror Kim

Judith og Marta, veninderne
og Blide Børnehave

mor
Susanne Lundberg

far
Poul A. Petersen

oldemor
Johanne Hildsgaard

lægen
Hans Christian Møller

produceret for
Statens Filmcentral
og Undervisningsministeriet

hos
Hanne Høyberg Filmproduktion

udlejning
Statens Filmcentral

Denne pjece, der er udgivet af Statens Filmcentral, udliveres gratis i forbindelse med forevisning af filmen. Henvendelse til Statens Filmcentral, Vestergade 27, 1456 København K., eller Jyllandskontoret, Lundingsgade 33, 8000 Århus C.

lay-out
Peter Gyllan, IDD

udgivet af
SFC, 1984

trykt hos
Frede Rasmussen, København.

Om filmen

I mange år har jeg tænkt på at lave en film, hvor jeg fortæller om det, som jeg måske er mest bange for ... døden er ikke noget man snakker om - den sidder som en klump i halsen, hver gang vi tænker på den.

Da jeg forsigtigt begyndte at føle mig frem i emnet og snakke om det med børn, mødte jeg noget, som jeg selv pludselig huskede - børn vil gerne fortælle så meget - men ingen vil lytte, ingen vil snakke. De møder en mur af tavshed og bortforklaringer.

Børn i 8-9 årsalderen spekulerer over logiske og biologiske forklaringer på døden, medens større børn begynder at fornægte angsten herfor. De begynder at sætte sig ind i abstrakte problemstillinger og bygger forsvarmekanismer op, bl.a. intellektualisering. De begynder at blive voksne og prøver at kontrollere deres angst.

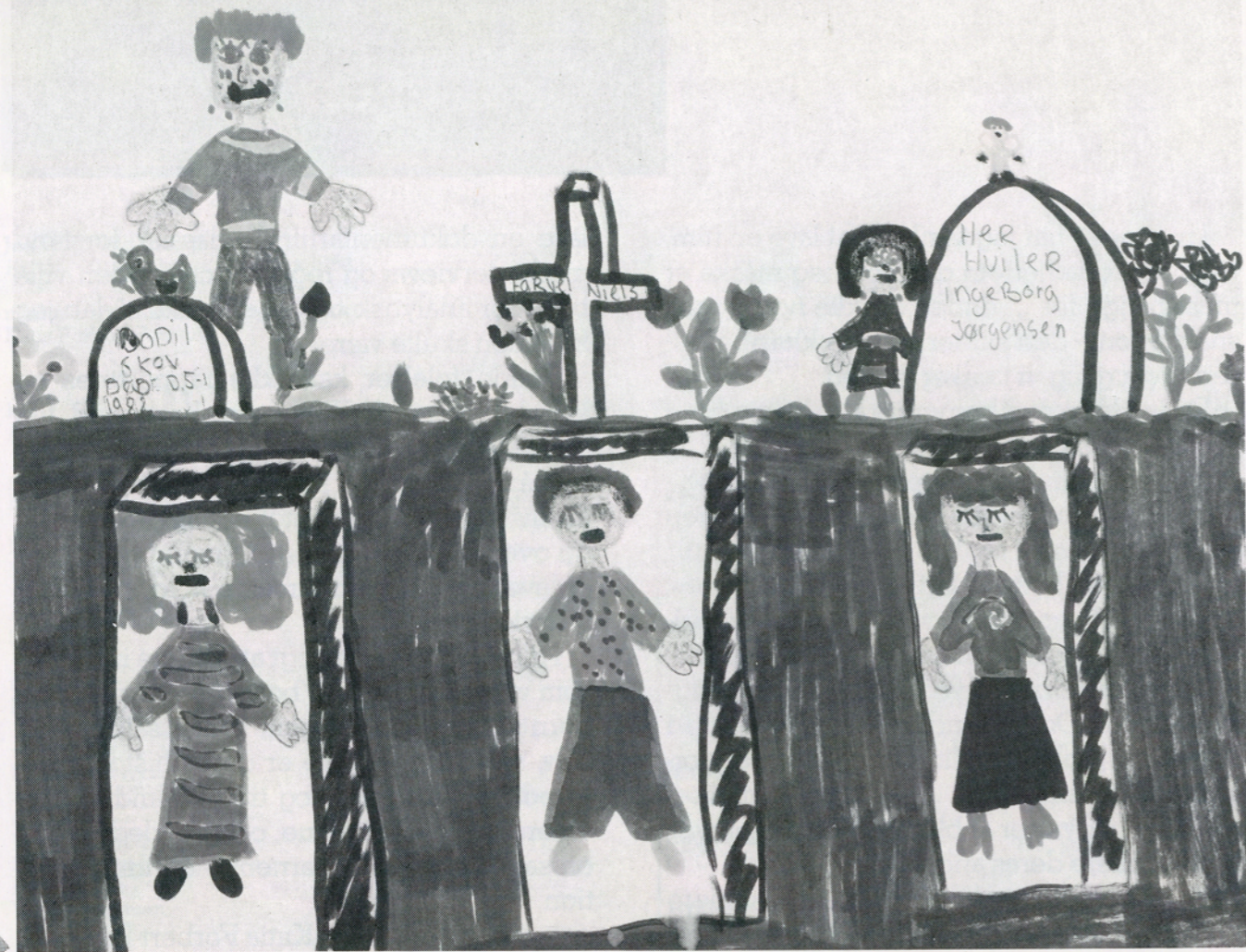
Jo længere tid jeg lavede research, jo mere blev jeg klar over, at det ikke lod sig gøre at

lave en dokumentarfilm i klassisk forstand med interviews og registreringer - den ville blive for analytisk og det var ikke sådan jeg følte den skulle være.

Sande følelser kan ikke rapporteres og konkluderes med TV-avisens hastighed. Jeg samlede mange timers video og interviews på bånd, og her ud fra udkrystalliserede sig en historie. Manuskriptet er således bygget op over følelser, som børn, hvoraf nogle har oplevet døden på nærmeste hold, har givet udtryk for.

I filmen har jeg forsøgt at komme ind i det, som vi voksne kalder "børnenes verden." De børn som spiller i filmen, spiller således sig selv, selv om det ikke er deres historie. De levede sig ind i den, og tit gik filmdialogen videre end den skrevne, og udviklede sig til en samtale mellem børnene - en improvisation.

Katia Forbert Petersen

af cand. psych. Anne Jacobsen

Børn og døden

"Når nogen dør, kan man ikke lade være med at tænke på det. Det kan jeg i hvert fald ikke." Sådan sagde en 7-årig pige, og det modsiger jo den meget almindelige antagelse, at børn ikke tænker på døden. Mange voksne tror ganske enkelt ikke, at børn er i stand til at forestille sig, hvad død er, og mener også, at børn skal beskyttes mod at beskæftige sig med døden.

Det er forkert og skyldes manglende viden om børns forestillingsverden og om, hvordan børn tilegner sig deres kulturs holdning til så væsentlige spørgsmål som liv og død.

Børn er små aktivt tænkende mennesker, der tidligt begynder at interessere sig for deres omverden - også for døden, som de jo møder på så mange måder i dagligdagen. De oplever, at insekter bliver slået ihjel, at kæledyr dør. De oplever måske også, at bedsteforældre eller andre, de kender, dør. De ser TV og hører de voksne tale om krig, drab, natur-

katastrofer, trafik og andre ulykker.

Hvor tidligt børn kan begynde at spekulere på døden, giver professor Robert Kastenbaum fra USA et eksempel på. Han fortæller om en 16 mdr.s dreng, der på en tur i parken med sin far ser en voksen træde en larve ihjel. Drengen betragter resterne af larven med et trist udtryk i ansigtet, hvorefter han ser på faderen og siger "ikke mere" (no more). Efter denne episode ændres drengens holdning til parken. Han bliver oprevet, når han ser blade falde fra træerne og blomster visne. Og modsat tidligere klynger han sig til faderen, når de går tur, og giver udtryk for frygt og vrede over, at de smukke blomster dør.

Børn kræver en forklaring

Undersøgelser over børns opfattelse af begrebet død viser, at børn under to år er uden forståelse for, hvad død er. De kender simpelthen ikke ordet, men vi skal, som eksem-

plet med det 16 mdr. gamle barn viser, være forsigtige med, hvad vi udelukker. For hvad er viden? Den lille dreng har næppe kendt ordet død, da han så larven blive mast, men en form for forståelse synes han alligevel at have haft.

Det er lige så naturligt for børn at spørge "Hvad er det at være død" som at spørge "Hvor kommer de små børn fra." Og det er lige så vigtigt for dem at få en forklaring på, hvad det er, der sker, når livet slutter, som det er at få en forklaring på, hvordan vi kommer til verden.

Det er vigtigt for en sund personlighedsudvikling at forstå den menneskelige tilværelses mangfoldighed, på godt og ondt, og opleve sig selv i relation til den.

Og det lærer børnene, når de får lov til at se, høre, røre ved - og når de får svar på deres spørgsmål. Både når det drejer sig om livet og om døden.

Er børn gamle nok til at spørge, er de også gamle nok til at få svar.

"Er der huse i himlen?"

Børn i førskolealderen stiller mange spørgsmål om hvorfor og hvordan, og deres tænkning er helt konkret. De kan spørge om, hvor vi var henne, før vi blev født, hvad det er at blive gammel, hvordan det er at være død, om alle mennesker dør, om der er huse i himlen, hvordan den døde kommer fra graven op i himlen, hvordan Gud ser ud o.s.v. Førskolebarnet kan ikke forestille sig døden som noget uigenkaldeligt, den døde fugl, som de begraver i dag, finder de måske på at grave op igen i morgen for at se, om den ikke er blevet levende. Endnu i seks-syv-års alderen opfatter børnene døden som en fysisk eksistens et andet sted. En seks-årig, der fandt en saks, som havde tilhørt en gammel faster, der var død, sagde til sin mormor, at faster havde

glemt sin saks hernede på jorden, og det var tydeligt, at hun mente, at det var ikke så praktisk. En syv-årig sagde "Det må ikke være så slemt at dø, for så er der ikke nogen, der kan gøre én noget. En grav er ligesom en hule, hvor man gemmer sig. Og så må det også være rart at ligge sammen med andre døde, og det er nok derfor, man har lavet kirkegårde, for at de døde kan være sammen. Hvis man har meget ondt, er det nok bedre at være død."

I det sidste eksempel møder vi foruden tanken om, at den døde lever - "Det er rart at være sammen med andre døde" - også en begyndende forståelse af døden som noget mere definitivt - "Hvis man har meget ondt, er det nok bedre at være død."

Men først omkring ni-ti-års alderen, når børn har udviklet evnen til at tænke i mere abstrakte begreber, bliver de i stand til at opfatte døden på samme måde som os voksne, som en biologisk proces, der rammer alle, og hvorved kroppen går til grunde.

Angst for det ukendte

Det er vist også en almindelig opfattelse, at mindre børn ikke kan være bange for døden, fordi de ikke ved, hvad død er. Men det er fejlagtigt og skyldes, at vi er tilbøjelige til at opfatte børnene gennem voksne briller. Børns angst har bare et andet indhold end de voksnes. Det helt lille barns største angst synes at være angsten for adskillelse fra forældre eller andre i forældres sted. At blive forladt er for dem i virkeligheden ensbetydende med død.

I førskolealderen kommer også angsten for, at de fysisk kan blive ødelagt. De er nu bevidste om deres fysiske identitet, deres krop er noget meget betydningsfuldt for dem. Døden opfattes som en person, et skelet, spøgelse eller et andet uhyggeligt væsen, som kan fjerne eller ødelægge ens krop.

Men hvad er da den voksnes angst for døden? Nogle 12-14 årige sagde "Det er det,

ikke at kunne være med længere." Den svenske psykiater Loma Feigenberg har beskrevet døden som en række tab: Det er tab af medmennesker, af kroppen, af identitet, af livsindhold og selvkontrol. At skulle slippe det kendte og trygge vækker angst, og vi kan til rækken af tab lægge angst for det ukendte. Vi kan altså se, at i den voksnes angst genfindes faserne fra barndommen, - adskillelsen, kroppens nedbrydning.

Børn føler også sorg

Hvordan hjælper vi børn til at møde døden i dagligdagen og til forståelse af sammenhæng mellem liv og død? - Vi er vist ikke særlig gode til det. Det samfund, vi lever i, er blevet kaldt dødsbenægtende, og sandt er det, at vi sjældent møder døden i hverdagen. Vi læser nok om den i aviser og ser den i TV, men vi har intet personligt forhold til den.

Mennesker dør oftest på hospital eller på

andre institutioner, ikke som i tidligere tider i hjemmet, hvor alle kunne være med omkring den døende til det sidste, også børnene. Livets og dødens sammenhæng er blevet brudt, døden er blevet noget ukendt, og det ukendte skræmmer os.

Mange voksne i dag har aldrig set en død, ingen har talt med dem om døden, da de var børn, og de har aldrig fået svar på deres spørgsmål. Fordi vi voksne ikke har lært døden at kende, har vi ikke ord, vi kan bruge, når vore børn spørger, og vi bliver dem oftest

svar skyldig.

Måske hænger vore vanskeligheder med døden også sammen med, at vi har glemt religionen og afskaffet mange af de ritualer, som tidligere hjalp os til at dele sorgen med hinanden. I vor tid foregår de fleste begravelser i stilhed. Dertil kommer, at vi har et menneskeideal, der fortæller os, at vi helst skal være lykkelige, at børn skal have en lykkelig barndom, hvormed vi mener, at de skal skånes for at møde sorg og død.

Uden at ville det kommer vi derfor med vore holdninger til at gøre det svært for børnene. Vi kommer til at overhøre deres spørgsmål, giver undvigende svar eller falsk trøst. Siger, hvis marsvinet eller undulaten dør, at de ikke skal græde, de skal nok få en ny i morgen. Vi tager ikke børn med på sygebesøg hos den meget syge eller døende, vi lader dem ikke se den døde og tager dem ikke med til begravelse. Det er, som om vi mener, at børn ikke er i stand til at sørge. Vi slår os ofte til ro med, at børn glemmer hurtigt, fordi de ikke sørger på den måde, vi finder socialt acceptabelt. "Han tænker ikke på det, han har travlt med at lege."

Men børn sørger på deres måde og mærker de, at vi er bange for at tale om døden, kan de beskytte os ved ikke at spørge eller ved at skjule deres følelser. Børn føler også sorg, længsel, savn, vrede, skyld, når nogen, de holder af dør, men de kan have svært ved

at udtrykke deres følelser i ord. De "spørger" ofte med adfærd i stedet for med ord, og det misforstår vi.

Vi skal ikke skjule tårer

Vi må lære at lytte til børnenes spørgsmål og give dem ærlige svar. Har vi ikke noget svar, må vi sige det, fremfor at give falske forklaringer, som blot vil forvirre børnene. Vi må ikke være bange for at sige, at det ved vi ikke, for det accepterer børn. En dreng spurgte, hvordan Gud så ud, og dertil svarede moderen, at hun vidste det ikke, "men jeg tror, at vi kender Gud, når vi møder ham."

Vi skal lade børnene komme med på besøg hos den syge, og vi skal lade dem se den døde mor, far, bedstemor, bedstefar, søster eller bror, hvis da ikke særlige forhold gør sig gældende. Vi skal lade dem komme med til begravelse. Mange undlader dette, fordi de voksne vil græde. Men det er naturligt, for

alle er jo kede af det. Forberedes barnet på, hvad der skal ske, og hvordan de voksne vil reagere, bliver de ikke forskrækkede.

Vi skal ikke skjule vore tårer for børnene og ikke være bange for at dele vore følelser med dem. "Vi har grædt sammen" er en fin ting at kunne sige.

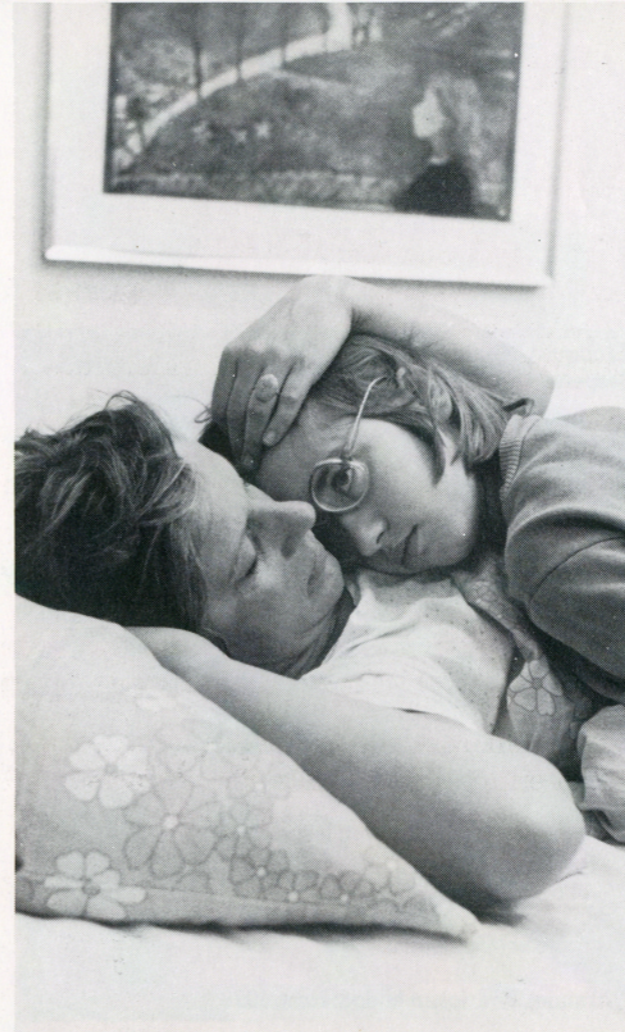
Og vi skal ikke vente med at tale om døden til noget alvorligt sker, vi må svare børnene, fra første gang de spørger. Vi kan benytte lejligheden til en samtale om døden, når de finder den døde fugl og vil begrave den. Vi kan tale med dem om det, vi ser i TV, høre på deres meninger med respekt, samtidig med at vi forklarer dem, hvordan ting hænger sammen, og hvad vi selv mener og føler.

Vi kan ikke beskytte børnene mod at møde sorg og død, og vi skal heller ikke forsøge at gøre det. Forhindrer vi børnene i at lære om døden, hindrer vi dem i virkeligheden i at lære om livet og alle dets muligheder. Det, vi

kalder dødsangst bliver i stedet let til livsangst. Angst kan ikke ties ihjel, men får børnene ærlige svar på deres spørgsmål, skaber det tryghed og mulighed for videre udvikling.

Hvordan kan vi hjælpe børnene - og os selv til at møde døden? Vi slæber rundt med så mange angstfyldte tabuforestillinger, og det ville være væsentligt, om vi kunne skabe en større åbenhed og forståelse omkring døden. Livet og døden hører sammen.

Der er i de senere år sagt og skrevet meget om døden. Men en film får måske tingene til at stå endnu klarere, bringer os nærmere til en følelsesmæssig forståelse. "Jeg vil ha' dig tilbage" er en smuk og renfærdig film. Den giver ingen løsninger, men gennem sit billedvalg og gennem replikkerne kommer den vidt omkring og konfronterer os med det, som er så svært.

Filmen fortæller om en familie, der pludselig mister et barn. Vi oplever faderens og moderens fortvivlelse, og hvordan den yngre søster, trods forældrenes omsorg, bliver svigtet, fordi de ikke rigtigt evner at tale om det. Pigen bliver alene med sin sorg og længsel efter den døde bror. En af filmens stærkeste scener understreger dette, dér hvor lægen siger til forældrene: I har det svært begge to, og man samtidig ser den lille pige stå alene i sin ensomhed. - Først den gamle oldemor formår at tale åbent med pigen om døden.

Filmen lægger i høj grad op til debat og bør ses af mange, børn og voksne, allerbedst børn og voksne sammen. Det er svært at sætte alder på de børn, der kan se den, - vi undervurderer tit børn, - men i hvert fald fra omkring 7-8 års alderen.

Anne Jacobsen

Litteratur

Blum, Judy: Tigerøjet; Borgen, 1983.

Donelly, Elfie: Farvel farfar, sagde jeg sagte; Gyldendal, 1979.

Døcker, Rolf: Åh, Marie; Branner og Korch, 1977.

Eurelius, Anna Carin: Lasses farfar er død; Borgen, 1973.

Geijerstam, Chie af: Ingen er så tryk for fare ...; Gyldendal, 1976.

Glomnes, Marianne: Søpindsvinet; Gyldendal, 1977.

Gydal, Monica: ... sådan var det, da Oles farfar døde; Carlsen, 1977.

Hellberg, Hans-Eric: Behold dig; Høst, 1979.

Hellberg, Hans-Eric: Morfars Maria; Det danske Forlag, 1977.

Lindquist, Marita: Malene og glæden; Jespersen og Pio, 1972.

Lorentzen, Karin: Stine; Gyldendal, 1980.

Lundgren, Gunilla: Træet der ikke ville dø; Carlsen, 1983.

Reuterswärd, Maud: Dage med Stubbe; Gyldendal, 1971.

Reuterswärd, Maud: Ida - helt alene; Sesam, 1983.

Sjöberg, Stanley: Lenas farfar er i himlen; Royal, 1973.

Skote, Inger: Bange for livet; Jespersen og Pio, 1978.

Smith, Doris Buchanan: Husker du smagen af brombær? Gyldendal, 1976.

Wikander, Eva: Johan er død; Høst, 1978.

JEG VIL HA'
DIG TILBAGE

Statens Filmcentral